

Ե Ր Ա Խ Տ Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Պիտի փորձեն արատել անոր գեղափայլ
պատմունանր, պիտի համարձակին լափ-

լիզել անոր ատորցատեսիլ դաշտերը. Մխիթար անաորիկ բերդ մըն է, զի Մայրենի Աջն իր վրան է:

Ի զուր չէ կոչուած մեր Եր. Հայրը «Երկրորդ Լուսաորիկ Ազգիս»: Եթէ սահմանուած ըլլար ան լոկ իրը անհատական գործիչ, որով և անսերունդ շառաւիղ մը լինէր, միշտ իրմով պիտի փառաւորուէր Հայութիւնը, միշտ իրեն երախտապարտ պիտի մնար մէն մի Հայորդի: Բայց Նախախնամութիւնը այլապէս կարգադրեր էր. պիտի գործէր ինքը, պիտի գործէր իրեններու վր. Երեակայէնք վայրկեան մը հեռուէն. արշաւող լեռնակուտակ ալ լինեն, որոնք դէպ այս կողմը պայցարի կը վազեն. խաւարի բանակն էր ան. բայց Մխիթար պատուեց զայն Աստուծոյ օգնութեամբ, ու փայլեցուց Նորանոր զոյղու զուն աստղեր՝ Հայրենի երկնակամարին վրայ:

Եւ իրօք ո՞վ կրնայ ուրանալ. եթէ չունենալ ինքզ Մխիթար՝ որ աստղագէտը կարող պիտի ըլլար ցուցնել վերջին երկղարեան շրջանի ցուլացող աստղերը:

Մխիթար այն կամորջն է՝ ուսկից հաղորդակցութեան կը մըտնենք մեր Նախնեաց հետ. անիկա՝ ոստուածով մը խաւարի անդունդէն՝ առ մեզ փոխանցեց մեր հին Հայրերու, Մատենադարանի շքնաղ ու բազմաբեղուն բերքերն ու գանձերը: Այդ կամորջն անցան առ մեզ Լուսաւորիչ իր Որդուլը և Թոռամբը, Սահակ, Մեսրոպ, Եզնիկ, Կորին, Եղիշէ, Խորենացի, Դաւիթ Անյաղթ, Նաբեկացի, Ներսիսեանք ու զեռ երկար շարք

մը Նախկին մատենագիրներու՝ սրբութեան ու գիտութեան լուսավառ ջահերով:

Բայց անոնց պատուանդաններուն առջև ամենէն առաջ և ամենէն աւելի պիտի տեսնուի Նախնիքն Մխիթար, սփռելու իր ջերմագին երախտագիտութիւնը այն բարեաց փոխարէն՝ զորս անոնք ըրած էին իր հոգեւոյն, իր մտքին. Եւ միթէ շնորհապարտ զգացումներու ապացոյց չէ իր հիմնած Միաբանութիւնը, զոր սահմաններ է դարուց ի դարս ծառայելու անոնց փառքի ծաւալման, անոնց հայրենանուէր գործոց շարունակութեան՝ ի նպաստ Հայ ժողովուրդին:

Ներուի մեզ ըսել, որ մեր Նախնիք եւս յատկապէս զիրկընդխառնող զգուրուած պիտի ըլլան իբրեւ փոխադարձ շնորհակալութիւն՝ իրենց հաւատարմ և սիրելի Աշակերտին Մխիթարայ հետ, անոր մատուցած և առաջադրած անգին ծառայութեանց համար:

Հիմադրիս հանդէպ անշուշտ որդիական աւանանմծ պարտականութիւնը Ռիտրիս կը վերապահենք:

Եւ յիշուի, Տարեղարձի սոյն անմահ Յիշարարի,

ի պատկ անոր սրբանուէր Տապանին՝ մէն մի Մխիթարեանի սրտէն կը փթթին կոկոնայից վարդեր այգեմի լուսաշող ակունքներով, իբրեւ նշան անգուսպ երախտագիտութեան առ Երանիփայլ Նախնայր մեր պարծանք Եկեղեցւոյ և Ազգիս Մխիթար, որ իր սեփական Ձեռակերտին մէջ՝ իբր ի Նոյեան տապանի՝ սնոյց ու կը սնուցանէ իր հոգիէն, իր

Մխիթար կ'ընծայէ իր որդիքը
(Gavagnin. - Նկար Մատթա Նորբէյրէ.)

մտքէն, իր սքանչելի առաքինութիւններէն, իր անմահական գործերէն, յորդոր և խրախույս կանգնելով իր ետեւէն ընթանալու ի դիրք և ի դժուար Ազգիս լուսաւորութեան համար:

Վլայրեկեան մը, կարծես ծայնակցութիւն մ'է որ կը լսենք անդրաշխարհեան շէրիֆներէն ալ. կարծես պակնե՛ր կը կարկառեն՝ մեզմէ ի սպառ հեռացող Մխիթարայ բոլոր արժանաժառանգ որդիները, Ազոնց, Աւետիգեան, Չամչեան, Խնճիճեան, Ազգերեանց, Բագրատունի, Հիւրմիւզեանց, Ալիշան, Քաջունի, Զարբհանալեան ու դեռ շատ մը զրական նշանաւոր գործիչներ Մխիթարայ Ուխտէն: Բայց պատկառելի շարքը դեռ չի վերջանար. անոնց օղակուած են մի և նոյն ոսկի շղթայով այն ամէն Մխիթարեաններ՝ որոնք անձնաւորութեամբ վառարկած են՝ միշտ ի նպաստ Ազգիս լուսաւորութեան՝ իրբեւ Տեսուչ, Գործակալ, Դաստիարակ ի վառն և յազգիս, Մխիթոնար, Ուսուցիչ և այլն. — այս կրկնակ դասերը՝ Հիմնարկիս ձեռնարկած պսակին ակնախտիդ հիւսուածքն առաջ տարին իւրեցն գոհար գործերուն բոլորովն ու փայլովը:

Անտարակոյս ոչ նուազ անմեռ ու սքրտագին են ամբողջ Հայութեան երախտագիտութեան ծաղիկները՝ ի զարդ պաշտելի շիրմին Մխիթարայ: Եւ ստուգիւ աւելի ո՛ւր պէտք է փնտռել պատճառն՝ այն հըպարտութեան ու խորխտանքին՝ զոր կը զգայ մէն մի հայ, տեսնելով իր համեմատական թիւի ղիմաց անհամեմատ ճոխ զրականութիւն մը, որ — զէթ այդ տեսակէտով — յարգանք կը վայելէ Եւրոպայի առջեւ:

Ազգակիցներ, կը կրկնենք. միշտ Մխիթար պիտի ելլէ դիմացինս:

Թերեւս չափազանցութիւն համարուի, բայց անք չենք նահանջեր ըսելու. Արդի Հայ զրական գործիչները, կամ լաւ ևս՝ վերջին մեր երկդարեան ազգային գրականութիւնը, ուղղակի կամ անուղղակի, դարձնուած ու կազմուած է Մխիթարայ վառարանին մէջ. և կամ, թիչ թէ շատ,

անկէ՛ առնուած է կրակն ու բոցը: Ուրեմն մեր արդի Մատենագիրները, Բանաստեղծները, Թարգմանիչները, Հրապարակագիրները՝ Մխիթարայ աղբերակէն բան մը ծծած են միշտ:

Այո՛, պարտականութիւնն այլևս համազգային կը դառնայ:

Բայց շեշտելի կէտ մը հոս:

Մեծ Սեբաստացին ինքզինքն, իր ամբողջ Ուխտը Ազգիս ընծայելուն մէջ ո՛չ մէկ ձեռնպահութիւն ըրած է. պէտք չէ՛ ուրեմն որ մի և նոյն կերպով ըլլայ արտայայտուած երախտագիտութիւնը, մինչեւ իսկ անհատներու կողմանէ: Անարգար պիտի ըլլայ ուրեմն Մխիթարայ արժանիքը սեղմելու, սահմանափակելու ջանքը: Ժլատութիւն է անոր հանդէպ, երբ, զոր օրինակ, կ'ուզուի թուաբանական հաշիւներով լոկ գնահատելի ցուցնել Հիմնարկիս բազմադրեւն որդիներէն մէկ մասին զովելի զրական գործունէութիւնը, թէպէտ և մեծապատիւ զրադատին կողմանէ նոյն իսկ գործածուի անպատշաճութենէ խոյս տալու սովորեալ բանած և մը. (տես «Հայրենիք» ամսաթիւթի, 1925 փետրորմիս). իսկ անդին՝ կարծես իր անորոշ տարբեր դիտումին զանազան պաշտօններով ծանարաբեռնուած տեսուններ, գործակալներ և այլ ամէն պաշտօնեաներ, որոնք անուղղակի՝ բայց էական մաս մը կը ստանձնեն իրենց Եղբայրակիցներու զրական երկասիրութեանց մէջ: Պէտք է գիտնալ, որ Մխիթարայ որդիք կարեւոր գործակցութիւն մ'ունեն իրարու: Ի՞նչ հարկ ուրեմն սա աւելորդ և անհարկի պնդումին. «Թունենք այդ աւելունքներ և ընթերցողը կը տեսնի, որ դուրսը ոչ ոք է մնացած», վճիռ մը սակայն՝ եզրակացութեան արդիւնք է:

Հայպ, միասիրտ ու միահռդի, կղեր և աջխարհիկ, նուիրենք ամենքնիս համազգային երախտագիտութեան մեր պսակները առ Մխիթար. անոր գործունէութեան վերայ կաղապարենք մեր գործերը. ըմբռնենք ու մեզի՛ իւրացնենք իր գործելու տեսակէտները:

Ու եթէ ուզենք աւելի որոշ ճանշնալ մեր ընտրելի ուղեգիրքը Աստուծոյ փառքին և Հայութեան օգտին ու պատուոյն՝ Մը-խիթար իսայտանքով ցոյց կու տայ
կրօնքի դրօշը, Հայրենիքի դրօշը:
Հ. Ղ. ՏԱՅՆԱ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

== Ա. Գ. Ա. Պ ==

(Օրոհոյ և Հոյոյ Բլ)

Ազտպ բառը յառաջ եկած է յունարէն ἀγάπη կամ αγάπαιն, որոյ հանդէպ կը զնէ Հայկազեան բառարանը՝ «Սէր, սիրե-լութիւն, որպէս հացկերոյթք, կերակուր արարեալ ի սիրոյ և միարան սիրով՝ մանտտեղ ի պէտս ողորմութեան աղքա-տաց և յօժանդակութիւն հոգւոց ննջեցե-լոց» և այլն:

Հ. Լըբլէր տասնեւօթը յօդուածներով կը խօսի անոր վրայ. հին արձանագրու-թիւններ և պատկերներ ցտանէ աւելի կը ներկայացնէ: Առաջին մասը կը կազմէ յուղարկաւորութեան ճաշը (les repas funèbres), զոր հասարակօրէն մենք կը կոչենք՝ Հոգեհաց, կամ սոսկ՝ Հոգոց, — Վաղեմի ժամանակ՝ նախնիք իրենց ննջե-ցեալոց համար ճաշ կու տային ներկաներուն կամ հրախրելոց և կը կոչէին περλειπνον, εκράτις δειπνον. իրենց զաղափարին մէջ այս ճաշկերոյթը՝ նուէր մ'էր, որ հին քրիստոնէական դարերուն ժամանակ գոր-ծածական էր: Հնդկա-Եւրոպական ցեղը՝ անյիշատակ ժամանակէ միշտ ունեցեր է և հաւտացեր է յաւիտենական՝ անդենական կենաց. մահը ոչ այլ ինչ էր բայց եթէ առժամանակեայ բաժանում մարմնոյ և հոգւոյ և սկզբնաւորութիւն նոր կենաց. իրենց նախապաշարմանց մէջ ալ կը զրտ-նենք ճշմարտութեանս հաւատարեք. կը բաւէ առ այս աչք եւ տալ Արիստայ և Վետայի ընծայուած գրքերուն: Հելլէն և լատին ազգեր կը համարէին, որ հոգւոյն

մարմնէն նւթապէս բաժնուելէն հոգը՝ ի-րենց մէջ կը մնար բարոյապէս անլուծա-նելի կապ մը: Վիրգիլ, Ուլիզիսոս, Պլինիոս կրտսեր և այլք՝ զայս կը վկայեն մեզի, հին գերեզմանաքարերու վերտառութիւնք զայս ցոյց կու տան, զոր օրինակ, Bene est. — Heinc situs est. Sit tibi terra levis = Բարեք կայ. — Աստ հանգու-ցեալ է. — Երկիր՝ քեզ լիցի թեթեւ և այլն: Անդենական կենաց համար իրենց կարեւոր իրերը զէնք, զգեստ, անօթ մեռել-ներուն մերձ կը դնէին. նոյն իսկ տուներ կը կառուցանէին, կը դնէին ծառաներ, գերիներ, ձիեր, աղախին մը՝ որ իրենց սեղանին ծառայէր, և որոշեալ օրերու մէջ ալ կը տանէին դամբանարանը գինի, և կը հեղուին, կը դնէին վրան կերակուր և այլն: Այս գարաշըջանին մէջ մեռեալ-ներու թաղման հանդէպ անհրաժեշտ էր, վասն զի մեռեալներու երջանկութիւնը և հանգստութիւնը աստի կախուած կը հա-մարէին: Ամէն ընտանիք իւր որոշեալ օրն ունէր և կը տանէր իւր հանգուցելոյն հա-մար մասնաւոր կերակուր, զոր կը կոչէին manium jura բառ կիկերոնի, և կը կատարուէր արարողութիւն մը: Տակիտոս և Տերտուղիանոս կը նկարագրեն իրենց ժամանակի այս սովորութիւնը. վերջինս կ'ըսէ, թէ «Աղք կերակուրը կը տանէին իրակա-նապէս և բացարձակապէս մեռեալին հա-մար... կաթը և գինին կը հեղուին գերեզ-մանին վրայ. իսկ մասնաւոր խոռոչէ մ'ալ ներս կը մտցնէին հաստատուն կերակուր-ները, և ինչ որ կը զոհէին անոր համար՝ կ'այրէին զայն ամբողջովին, որ կենդանի մը մասն չառնայր անկէ, և առանձին ա-ղբւս մ'ալ կը մատուցանէին ննջեցելոյն, որ ուտէ և ըմպէ իրենց նուէրը: Միկենելու պահուն կը թողուին պնակներով կաթ և կարկանդակ դամբաններուն վրայ: Ատտի-կէի, կիւկիլազայ, Թրակիոյ և փոքր Ասիոյ կողմերը կը զտնուին այս պնակներէն և մեռելոց խնջոյքին նկարներ քարերու վրայ և որմանկարներու մէջ, Հիմայ անգամ Յու-նաստան և փոքր Ասիա, սոյն կամ սակաւ փոփոխութեամբ, ննջեցելոց խնջոյքը կը